

Землеробські сезони: семантика небесного центру

У традиційній культурі час сприймається як циклічний рух. Візуально календар землероба нагадує коло або колесо, яке обертається навколо своєї вісі. Сприйняття часу як циклічного руху дає можливість пояснити зміну землеробських сезонів, визначити терміни сіяння-збирання урожаю і тривалість випасання худоби. Очевидно, що для якісного функціонування такого календаря необхідна точка опори, яка слугує центром фіксації радіусу обертання. Наприклад, за аналогічним принципом влаштовано механізм сучасного годинника (мал. 1). Відкриття небесного центру, який утворює відповідний радіус, пов'язане з глобальним явищем – поряд з невидимим раніш Полюсом Світу з'являється Полярна зірка, яка перебувала за межами зорового сприйняття. Мова йде про історичний період з IV по II тис. до н.е. Північної Півкулі Землі, тобто території, де зароджувалися первісні землеробські й скотарські цивілізації. Тривале спостереження за рухом зоряного неба навколо нерухомої Полярної зірки дозволило створити Екваторіальну полярну систему координат і уточнити довготу сонячного року, визначити весняне рівнодення. До цього давні люди користувалися знаннями виміру часу і простору, заснованими на законах руху Місяця і зірок лише по екліптичній системі координат (обертання Місяця навколо Землі, Землі навколо власної осі, що давало змогу виокремити добу, місяць і місячний рік, спостерігаючи за фазами місяця).

Мал. 1 Вісь і
шестерні годинника.
Ілюстрація з
інтернету.

Епохальні зміни у свідомості людини епохи бронзи виявили виникненню нових міфологічних концепцій одження Світу, що створило культурні цінності, зумілі населенню різних територій. В епоху Бронзи Полярна зірка розташовувалась у сузір'ї α - Дракона. Існує різноманітні перекази про змагання богів-змійборців з представниками хтонічного світу, що втілювали старий світ часового хаосу. Відповідні концепти спостерігаються у Ригведі, де підкреслюється поділ богів на Асурів – старих, правителів і Девів – нових. Верховним богом Девів вважається Індра, який прикріпив землю до неба, пробивши світову гору, яка дрейфувала у первісних світових водах, убивши перед цим Дракона. Гіпотетично міфічна битва Індри з Драконом

відбувалась у районі зоряної полярної системи, оскільки поряд з «головою» сузір'я Дракона розташовується полюс екліптики (Полярна зірка). В епоху Бронзи Полярна зірка розташовувалась в центрі (животі?) Дракона. Саме сюди поцілів списом Індра, прикріпивши у такий спосіб Землю до Полюсу Світу.

Таким чином відбулося формування нової ідеології, заснованої на закономірностях руху небесних світил. Відкриття Екваторіального небесного центру, а відтак нової системи координат сприяло виникненню передумов для створення дуального світу – аналог до Біблійного «до-потопного» і «після-потопного», грецького «золотого» і «залізного»; «божественного» і «людського». До цього світ перебував у хаосі (в Біблії, а також українських колядках – безмежному океані). Сузір'я безладно, тобто без видимої закономірності переміщувалися у просторі й часі (океані), оскільки ще не існувало сталої точки відліку (у міфах – острова, дерева, гори, каменя). За допомогою відкритої екваторіальної (полярної) системи координат з'явилася можливість визначити чотири сторони світу, слідкувати за рухом точок рівнодення вздовж екліптики і розраховувати тривалість року, що було вкрай важливо для тваринництва і землеробства. Це підтверджує появу наземних астрономічних календарів епохи бронзи у багатьох народів Північної Півкулі, залишки яких дійшли до нашого часу – мегалітичні комплекси (мал. 2). Однак поряд з новою системою координат продовжувала існувати попередня, що базувалася на місячному відліку часу.

Мал. 2. Алея менгірів, с. Нечаївка, Компаніївський район, Кіровоградська область, Україна [1]

На думку О. Полякової, у єдині II тис. до н.е. α-Дракона дійшла від Полюсу Світу й остала бути Полярною зіркою. Культ вшанування Дракона стали знепадати, практичні знання розрахування рівнодень за рівноденнями стали більш формальними, культ вшанування космічних героїв переросли в міф, який переказували але його зміст з

часом забули [2].

Практичною реалізацією знань про існування вісі, навколо якої обертається Всесвіт, є винайдення колеса і гончарного кола. Звідси зображення хрестоподібних солярних знаків, вписаних у коло на дні посудин, а на їхніх стінках – обрисів земного ландшафту, ідеограм

навколополюсних сузір'їв у вигляді тотемних тварин (турів, птахів, ведмедів). У цьому контексті колесо або гончарне коло символізувало Космос з віссю обертання в полярній системі координат і весь оточуючий світ (зокрема, ріки, ліси, тварини, люди тощо), поділений на землю, воду і небо. У такому разі вісь колеса або верхній край гончарного верстату «розташовувалися» у Полярній зірці, а нижній на землі. Основні місця спостереження були проекціями цього центру, тому трактувались як священні, а поєднання цих точок здійснювалося за допомогою світового дерева.

Гончарний верстат.
Ілюстрація з
Інтернету

Небесне колесо
епохи бронзи [3]

Трипільський орнамент
Ілюстрації з Інтернету

Унаслідок визначення Центру космічного простору, який визначає час як колоподібний циклічний рух, формується нова філософія часу, коли час формувався за принципом екліптики. Сонце проходить Зодіак по екліптиці протягом одного року за дванадцять місяців. Через яке саме сузір'я проходить Сонце помітно під час його заходу. Це сузір'я з'являється на місці сонця, яке зайшло за горизонт. Сонце проходить один знак Зодіаку у середньому за один календарний місяць. Першим місяцем року (першим сузір'ям Зодіаку) вважається місяць весіннього сонцестояння.

Далі буде

Література.

1. Маленков Р. Нечаївка. Загадкові менгіри – Межові камені. URL : <https://ukrainaincognita.com/nechaivka-kompaniivskyi-raion-kirovogradska-oblast-2-2/nechaivka-zagadkovi-mengiry-mezhovi-kameni> (дата доступу 02.07.2024).
2. Полякова О. О. Диалектика мировоззрений человеческого познания под влиянием изменений звездного неба. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/dialektika-mirovozzreniy-chelovecheskogo-poznaniya-pod-vliyaniem-izmeneniy-zvezdnogo-neba> (дата доступу 02.07.2024).

Науково-дослідний інститут селянства та вивчення аграрної історії

3. Багдасаров Р. Свастика: священный символ. Этнорелигиоведческие очерки. URL : <https://bagdasarovr.narod.ru/swastika.htm>